

Artikelarkiv Arvesølv 2005

Fjordgården og Skålholmgård

af *Svend Ove Edvardsen*

Fjordgården er en af de 14 gamle gårde i Munkebo, som fandtes efter udskiftningen i 1797. Gårdens historie kan dog følges endnu længere tilbage, helt tilbage til tiden omkring svenskekrigene 1657-60. Da var den dog kun et boelsted med ca. 1 tønne hartkorn. Senere blev gårdens tilliggende af flere omgange forøget til godt 9 tdr. hartkorn. Skålholmgård er af noget nyere dato, da den opstod ved en udskillelse fra Fjordgården i 1881 i forbindelse med et generationsskifte.

Begge gårde kan betegnes som slægtsgårde, da en slægtsgård er en gård, som har været i familiens eje eller brug i mere end 100 år eller i mindst 3 generationer. På Fjordgården sad samme slægt fra 1740 til 1957, altså i 217 år, og Skålholmgård er stadig i slægtens eje.

Gården lå oprindeligt lige ud for enden af Nørregade på det sted, hvor der nu er et grønt område mellem Fjordvej og Munkebovej. Den måtte vige pladsen til fordel for den nye landevej i 1961, da den nuværende Fjordgård blev opført. Men lad os begynde med de ældst kendte oplysninger.

Luftfoto af Nørregade/Fjordvej krydset ca. 1950. Fjordgården ligger til venstre i billedet, og foran denne ses de tre rækkehuse, som stadigvæk ligger der. I forgrunden til højre ses fragtmandens hus og bagved ses den oprindelige lille hvide brugsbygning. Syd for landevejen ligger grosserer Steinfeldts hus. Disse tre bygninger er alle væk. I baggrunden skimtes bådåsene ved fjorden.

Under svenskekrigene, hvor både danske og svenske hærstyrker havde besat Munkebo, blev de fleste bygninger langs landevejen brudt ned formentlig for at få frit skudhold mod fjendtlige styrker, som måtte komme ad vejen. Der blev dog aldrig tale om egentlige kamphandlinger i byen.

I den første danske matrikel fra 1662, som Ole Nederland har studeret i Rigsarkivet, fremgår det, at ca. 40% af byens gårde lå øde efter krigen (en matrikel er en oversigt over fast ejendom i landet). Af Bjerge herreds tingbøger, som findes i en renskrevet udgave af Ole Nederland i Kerteminde Lokalhistoriske Arkiv, ses det, at boelstedet, som senere blev til Fjordgården, betegnes som "slet borte" og anslås at kunne genopføres for 50 rigsdaler.

Også mange huse var ødelagt. Af de ni sammenbyggede huse i "rækken" ved kroen var de tre "slet borte och Affbrudt" og fire andre var "øde och nogit brøstfeldig".

I Landsarkivet i Odense findes matrikler fra 1664, 1680, 1688 og 1718. Ved at anvende hartkornsangivelsen på 1 tønne (td.) 6 skæpper (skp.) 3 fjerdingkar (fdk.) og 2 album (alb.) fra det ældste kendte fæstebrev for boelstedet fra 1729 er det muligt at spore ejendommen tilbage gennem matriklerne.

I matriklen fra 1718 ses det, at ejerskabet til ejendommen er overgået fra ryttergods – altså Kongens ejendom – til Ulriksholm den 4. juli 1718. Skødet for denne handel er fundet i Fynbo Landstings Arkiv, Skjøde- og Panteprotokol 1716-1722.

Her er gengivet et skøde af 31. oktober 1718 fra kong Frederik 4. til Godske Hans von Brüggemann til Østergård og Ulriksholm på en del jordegods i Ullerslev, Munkebo, Dræby, Kølstrup, Kertinge, Ladby og Hundslev, ialt 246 tdr. 4 skp. 1 fdk. 1 ²/₃ alb. hartkorn – altså en ret omfattende handel.

De enkelte ejendomme er nøje specificeret, og heriblandt boelstedet på 1 td. 6 skp. 3 fdk. 2 alb. i Munkebo, som beboes af **Peder Lauersen**, der betalte 7 skp. byg i landgilde og 1 mark (mk.) 5 skilling (sk.) 1 albus (lille gammel møntenhed) for at undgå "gæsteri", d.v.s. indlogering af kongens folk. Det fremgår endvidere af skødet, at handelen er foregået som en auktionsforretning den 5. marts 1718, hvor Godske Hans von Brüggemann har været højest bydende.

I 1688-matriklen er angivet hartkorn i henhold til både ny og gammel matrikel, da Christian 5. i dette år fik indført en ny matrikel baseret på opmåling af jorden med jernkæder, der havde indsatte måleled af messing. Den gamle hartkornsangivelse lyder på 7 skp. 1 alb., og beboeren angives som "Peder Laursen til forn Lauers Hansen". Dermed kan detektivarbejdet fortsætte tilbage til 1680-matriklen, hvor beboeren angives som "Laurids Hansen" med en senere tilføjelse nedenunder "Peder Laursen".

I 1664 er kun anført **Laurids Hansen**, så Peder Laursen er nok rykket ind på ejendommen i perioden 1680-88. Af 1664-matriklen fremgår yderligere nogle interessante oplysninger. Der står følgende: "Sct. Hans Closters Tiener - Laurids Hansen - 1 boel Øde och affbrudt - bruger Jorden - 7 Schp. Biug - 1 Mk 5 Sk 1 Alb Gri (gæsteri) - indtet Hosbund"

Ejerskabet har altså oprindeligt været Sct. Hans Kloster, hvis jordbesiddelser blev overtaget af kongen efter reformationen i 1536. Boelstedet ligger øde og nedbrudt efter krigen og har ingen husbond. Laurids Hansen står som bruger af jorden og må også betale afgift for at undgå gæsteri.

Omtalte Laurids Hansen har Ole Nederland fundet nævnt i Bjerge Herreds tingbøger 1649-66. Han er også omtalt som Lauritz Schreder, søn af Maren Skræders – så hans far har formentlig været skrædder. Han er bosat i et af de tilbageværende huse i "rækken" ved siden af kroen næsten over for Fjordgård.

I 1664 er den nedbrændte Fjordgård altså endnu ikke genopført, og Laurids Hansen i huset overfor har fået lov at dyrke jorden. I tiden frem til 1680 er gården blevet genopbygget, og han er rykket ind som fæster.

Som nævnt ovenfor stammer det første egentlige fæstebrev vedrørende Fjordgården fra 1729. Dengang hed den jo nok ikke Fjordgården, da der kun var tale om et lille boelsted. Det er dateret den 19. august og findes i en fæsteprotokol for perioden 1693-1864 i Østergård Godsarkiv, som opbevares i landsarkivet, og i dette brev "stæder og fæster" Godske Hans von Brüggemann, "Oberst Lieutenant til foeds", boelstedet til **Laus Pedersen**, barnefødt i Kertinge.

Boelsstedet var altså på det tidspunkt fæste under Østergård; men i 1729 hørte Østergård under Ulriksholm, hvis ejer, Oberst Godske Hans von Brüggemann, i 1707 havde overtaget begge godser efter svære stridigheder med de øvrige arvinger efter faderen Nikolai von Brüggemanns død ca. 1690. Fæstebrevet er derfor underskrevet på Ulriksholm.

I brevet nævnes det, at den tidligere beboer **Jens Marchusen** var blevet fradømt sit fæste på grund af misligholdelse, både med hensyn til betaling og vedligeholdelse af gården - "... medelst Paa dragende Restanter (og) Stedets Brystfældighed". Jens Marchusen er ikke nævnt i matriklen fra 1718. Det skyldes formentlig, at han kun har siddet på ejendommen i en kort periode før 1729.

Videre hedder det, at Laus Pedersen tildeles fæsteretten på livstid, på betingelse af at han overholder betalingerne af skatter og landgilde (d.v.s. lejeafgift til herremanden) samt hovningspenge, der var en betaling for at undgå hoveri. Sidstnævnte udgør 2 rigsdaler (rd.) og skal betales "hver aars Martini" – Mortensdag, 11. november. Som compensation for stedets "brystfældighed" får Laus Pedersen dog eftergivet både fæsteafgift og de første tre års hovningspenge, hvis han vel og mærke inden for to år fra fæstebrevets dato sørger for at reparere bygningerne, så de kommer i forsvarlig stand.

I et efterskrift til fæstebrevet lover Laus Pedersen at efterleve og holde alle de nævnte forpligtelser, og da han "ichuns Kand Skrifue mit Naufn med trende Boegstaufer" (LPS), har han bedt to bekendte fra Kertinge, Peder Christensen og Niels Jørgensen, om at medunderskrive som vitterlighedsvidner. Oprettelse af skoler i landområderne kom først rigtig i gang efter Christian d. 6's skolelove fra 1739-40.

Laus Pedersen døde allerede i 1740, og som det ikke var ualmindeligt giftede hans enke, Maren Jørgensdatter, sig igen. Hendes nye mand, der var født i Munkebo, hed **Jacob Andersen**, og han overtog fæstemålet den 23. februar 1740.

Med Jacob Andersen begynder Fjordgårdens æra som slægtsgård, idet han blev stamfader til de følgende fem generationer på gården og yderligere til to generationer på Skålholmgård.

Jacob Andersen må have været en driftig mand, for allerede den 22. maj 1742 fæster han yderligere "dend Jord som forhen til Hans Ibsens Gaard har været henlagt, og Hand har haft i Fæste". Ejendommens tilliggende bliver nu 7 tdr. 3 skp. 3 fdk. hartkorn og dermed mangedoblet. Med en gennemsnitlig bonitet (godhed) af jorden på 17, som er typisk for området, svarer det til et areal på ca. 30 hektar eller 54 tdr. land.

Denne gang er det "Uldrich Friderich von Heinen til Ulrichsholm Hans Kongl^e Mayst^s Bestalte Major af Infanteriet", der udsteder fæstebrevet. Der nævnes i fæstebrevet intet om det oprindelige boelsted, som var fæste under Østergård, men da senere dokumenter omhandler den samlede ejendom på 7 tdr. 3 skp. 3 fdk.

under Ulriksholm, må boelstedet være overført til Ulriksholm gods på et tidspunkt mellem 1742 og 1774, hvor fæstet overtages af Jacob Andersens søn.

Det oplyses, at Hans Ibsen er blevet fradømt jorden på grund af ulovlig besiddelse, hvilket formentlig betyder, at han ikke har overholdt sine forpligtelser. Da der mangler en del besætning, som Jacob Andersen selv må anskaffe, bliver han eftergivet indfæstningen. Han bliver også fritaget for "smaa Redselspenge" og "smaa Hovning", således at hans hoveri herefter "alleene bliver lods Arbeide". Det vil sige, at han kun skal deltage i egentligt markarbejde på godset men slipper for diverse mindre arbejder som f.eks. vedligeholdelse af gærder og hegn eller tørvegravning.

Jacob Andersen blev siddende i fæstet indtil 1774, hvor det blev overtaget af hans søn, **Anders Jacobsen**. I hans fæstebrev hedder det, at Anders Jacobsen kan overtage gården efter sin fars død "eller naar han den for hannem godvillig vil afstaa". Det må formodes, at han har overtaget gården i forbindelse med udstedelsen af fæstebrevet, og at faderen er blevet siddende som aftægtsmand indtil sin død.

Anders Jacobsen har uden tvivl været en agtet mand i byen, for det var på hans gård, at der i forbindelse med de store udskiftningsforretninger i 1797 blev afholdt en auktion under forsæde af herredsfogeden for Vinding, Bjerge og Åsum herreder Iwar Iwersen, hvor der bl.a. blev solgt 17 jordlodder ved Bregnør-vejen i det østlige Munkebo. 5 af lodderne blev købt af landinspektør Faber på Ingerslyst og en enkelt af min tip-tip-oldefar Niels Knudsen i Drigstrup.

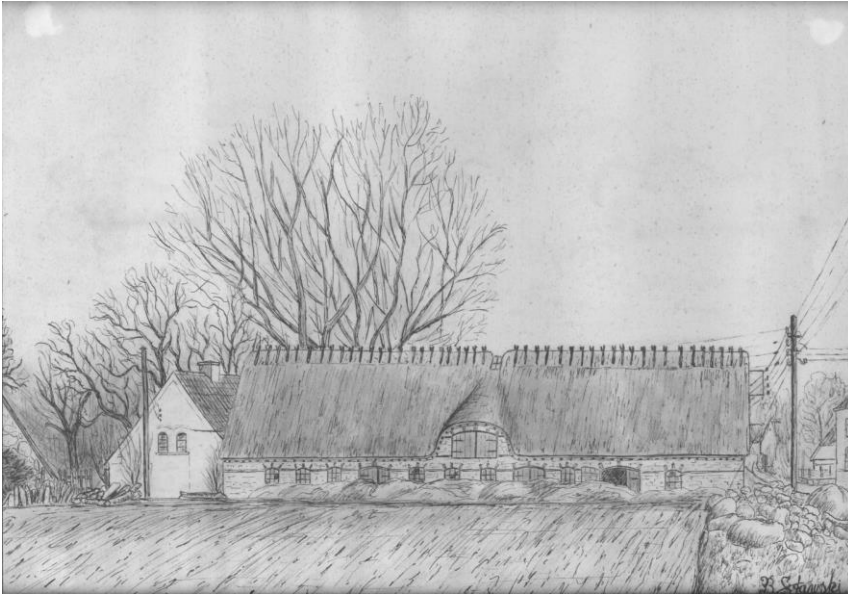
I Munkebo fandt udskiftningen af jorderne som nævnt sted i 1797, og det var landinspektør Nouvel, der stod for arbejdet. Der blev anvendt en såkaldt blokudskiftning, hvor det samlede jordareal blev inddelt i firkantede blokke af passende størrelse, som blev tildelt gårdene. Derved kunne en gård være uheldig og få tildelt sin jord langt fra gården i byen, og det resulterede oftest i en udflytning af gården.

På Fjordgården var man så heldige at få tildelt jordblokken lige ved gården langs med fjorden ud mod Skålholm. Så gården kunne blive liggende på sin hidtidige placering over for Munkebo Gade, som Nørregade kaldtes tidligere.

Det var Anders Jacobsen, som blev den første selvejer på Fjordgården. Allerede et par år efter udskiftningen købte han gården til selveje af kammerherre Poul Rosenørn, der nu var ejer af Ulriksholm. Skødet er dateret den 11. juni 1799. Det hedder i skødet, at Anders Jacobsen overtager sin hidtidige fæstegård med bygninger, besætning og inventar samt et "tilliggende Agers og Enges Hartkorn 8 tdr. 6 skp". Der er altså sket en mindre arealudvidelse i forbindelse med udskiftningen.

Endvidere skal han overtage en lille lod på 3 skp. hartkorn ved den nordre side af gården. Den samlede ejendom bliver derved på 9 tdr. 1 skp. hartkorn, svarende til ca. 36,5 hektar eller 66 tdr. land. Købesummen er aftalt til 2.800 rd. Skødet er underskrevet af Rosenørn og "Anders A.I.S. Jacobsen, Med paaholden Pen". Heller ikke Anders Jacobsen har altså selv kunnet skrive sit navn.

I 1808 kommer der nyt blod ind i familien på den mandlige side. Anders Jacobsens 20-årige datter Maren Andersdatter, blev gift med en ung mand fra Tårup, **Jesper Edvardsen**, som køber gården for 2000 rigsdaler. Han var 32 år gammel og fjerde ældste barn af gårdmand Edvard Jespersen og hans kone Maren Mortensdatter i Tårup. Gården er faldet i værdis, men der er også krisetider i landet, vi er i krig med England, København er bombet sønder og sammen, og flåden er tabt.

Fjordgården fra øst i 1950'erne. Tegning af Bendt Stawski.

Det næste ejerskifte finder sted i 1844. Da var Jesper Edvardsen blevet 68 og enkemand. Maren Andersdatter døde i 1835. Han sælger gården for 6.398 Rd. til sin ældste søn **Edvard Jespersen**, som da var 32 år.

Dette skifte er meget veldokumenteret, da både skøde, aftægtskontrakt og en obligation til sikring af arven for hans tre brødre, Jens, Anders og Jacob, findes i Landsarkivet i

Odense. Det skal bemærkes, at der også var en datter i familien, Kirsten på 23 år. Men hun nævnes ikke i obligationen, da kvinder først fik arveret i 1857.

Broderen Jacob, der var født i 1824, må endnu have været hjemme på gården, for det nævnes i obligationen, at hvis han ikke bliver fri for at aftjene sin værnepligt "ved at trække et Frilod eller på anden Maade", da kan Edvard leje en mand i hans sted, hvilket anslås at ville koste 200 Rd. Af folketællingen for Munkebo fra 1850 fremgår det i øvrigt, at Jacob er indkaldt til krigstjeneste – så han slap altså ikke for at aftjene sin værnepligt.

Jesper Edvardsen sad som aftægtsmand på gården indtil sin død i 1865, 88 år gammel.

Edvard Jespersen var aktiv i det kommunale arbejde og kom tidligt med i det nye "sogneforstanderskab", som blev indført pr. 1. januar 1842. Det var en forløber for de senere sogneråd, der blev indført i 1867. Han var ikke med fra starten, men i 1847 skulle der vælges 3 nye sogneforstandere, og han blev en af de valgte og blev siddende indtil 1856. Senere blev han igen valgt for en 6 års periode fra 1862 til 1868.

Edvard Jespersens første kone, Ane Edvardsdatter fra Mesinge, døde som 29-årig i 1847, men han giftede sig igen allerede i marts 1848 med den 26-årige Karen Rasmusdatter fra Bregnør. De fik fire sønner, Jesper, Lars, Edvard og Rasmus.

Jesper døde allerede 32 år gammel i august 1880 – og dagen efter døde hans far. Dødsårsagen kendes ikke, men i en beskrivelse af Drigstrup skole, udarbejdet af J. Vedby Jørgensen, omtales det, at sognerådet den 15.10.1880 approberede skolekommissionens beslutning om, at skolen blev lukket indtil videre på grund af en udbrudt tyfusepidemi. Det kan derfor meget vel tænkes, at både far og søn er bukket under for denne epidemi.

Karen Rasmusdatter blev i første omgang siddende i uskiftet bo på gården, men i november 1882 blev der opstillet en kontrakt, hvorefter den næst yngste søn, Edvard, skulle overtage den østlige del af ejendommens jordareal med henblik på oprettelse af en ny gård ved Skålholm. 1883 skulle være et overgangså, hvor mor og søn delte udbyttet ligeligt, men i okt. 1883 fik Edvard skøde på den nye gård, **Skålholmgård**.

Det nævnes i skødet, at **Edvard Edvardsen** har betalt 13.000 kr. for parcellen, der var ansat til 2 tdr. 3 skp. 2½ alb. hartkorn, og han havde allerede taget den i "Besiddelse og derpaa opført en Gaards Bygninger". Inden da havde Karen i sommeren 1881 sammen med Chr. Larsen på Strandlyst og lærer Th. Wiibroe, der havde skolejord i området, fået Indenrigsministeriets tilladelse til at inddæmme et areal på ca. 5 tdr. land i vigen ved Skålholm. Det blev den sidste inddæmning i Munkebo.

Den nye gård, Skålholmgård, ca. 1891. Stående i midten ses Edvard og Anne Edvardsen med sønnerne Edvard og Aksel, der da var 6 og 4 år.

Som afslutning på opdelingen overdrager Karen Rasmusdatter ved udgangen af 1884 den resterende del af Fjordgården til sin næstældste søn, **Lars Edvardsen**. I skødet, der er dateret den 28.12.1884, benævnes han "gaardbestyrer", så han har uden tvivl bestyret Fjordgården fra faderens og storebroderens død i 1880.

Han overtager ejendommen mod at indgå en aftægtskontrakt med moderen samt at udstede en obligation på 12.000 kr. til den yngste bror, Rasmus Edvardsen, der blev min bedstefar. Lars blev gift med Elise Kirstine Pedersen fra Skalkendrup, og de fik 5 børn Karen, Petrea, Edvard, Peder og Ejner. Den næstyingste Peder døde dog allerede et halvt år gammel.

Lars Edvardsen var også aktiv i det kommunale arbejde. Han var medlem af sognerådet fra 1895, til han måtte stoppe på grund af sygdom i 1906. I perioden 1901-06 var han formand for rådet. Da man efter en del forberedende møder holdt stiftende generalforsamling for "Munkebo og Omegns Forbrugsforening" i januar 1902 var det med Lars som dirigent, og han blev også valgt ind i den første bestyrelse, hvor han dog kun blev siddende et par år.

Lars Edvardsen foretog i 1902 en større ombygning af gården. De gamle bygninger var i bindingsværk, stuehuset formentlig opført omkring 1800 og avlsbygningerne ca. 1840. I 1902 erstattede Lars så længerne mod øst og mod nord med nye bygninger i grundmur. Den nordlige længe ud mod vejen blev forsynet med

den karakteristiske port, som er kendt af alle gamle munkebejsere og fra adskillige billeder. På taget blev der sat en vejrhane med årstallet 1902.

Lars døde i 1929, 75 år gammel, men allerede året før havde den yngste søn **Ejner Edvardsen** købt Fjordgården for 51.000 kr. incl. løsøre. Hertil kom de sædvanlige aftægtsforpligtelser med levering af kost og logi til Lars og Elise så længe, de levede.

Ejner forblev ugift, men han var endnu mere aktiv i det kommunale arbejde end sin far og bedstefar. Han blev første gang valgt ind i sognerådet ved valget i marts 1933 men måtte forlade rådet igen efter valget i 1937.

Efter en pause på 6 år, hvor han bl.a. var udpeget som forligsmand i tyendesager, og hvor krigen havde udskudt alle valghandlinger, blev han igen indvalgt i sognerådet ved det ekstraordinære kommunevalg den 5. maj 1943, som var blevet muligt at gennemføre, efter at Werner Best var blevet rigsbefuldmægtiget i Danmark og havde fået overbevist Hitler om, at det var politisk fordelagtigt at lade danskerne få både et folketingsvalg den 23. marts, et landstingsvalg den 6. april og det nævnte kommunevalg. Rådet valgte ham som formand, og den post beholdt han lige til sin død i 1957.

Efter hans død gik Fjordgården i arv til hans tre søskende Karen, Petrea og Edvard, som i december 1957 solgte gården til **Børge Kristiansen**, søn af Peder Kristiansen på Højgård i Nørregade, der da lige var solgt til Ejendomsselskabet Lindø. Dermed ophørte gårdens status som slægtsgård, der havde været fra 1740.

Den nye Fjordgård på sydsiden af amtsvejen, 1963

I oktober 1961 måtte den gamle Fjordgård vige pladsen for de nye tider. Det var besluttet, at amtslandevejen skulle flyttes til en placering lidt syd for Fjordvej på en opfyldning i fjorden, og vejen ville komme til at gå lige gennem Fjordgården. Børge Kristiansen havde derfor et års tid før solgt gården til amtet og havde fået opført nye bygninger i den gamle have ud mod fjorden. Der blev også bygget et lille aftægtshus til faderen Peder Kristiansen. Vejrhanen med årstallet 1902 blev flyttet fra den gamle gård til taget på avlsbygningen, hvor den stadig kan ses.

Nuværende ejer af Fjordgården er Børge Kristiansens brodersøn **Niels Peter Kristiansen**, der overtog gården i 1990.

På **Skålholmgård** var Edvard i 1883 blevet gift med Anne Pedersen fra Højvang i Munkebo, og de drev gården indtil 1914, da sønnen **Axel Edvardsen** forpagtede den, og i 1916 overtog han gården endeligt. Købesummen var 27.000 kr., hvoraf de 11.000 kr. udgjorde kapitalisering af en ret omfattende aftægtsydelse til Edvard og Anne.

Kort før sin død den 3. juli 1929 købte Axel i august 1928 af Munkebo Sogneråd den såkaldte "skolelod", matr.nr. 21a, som ligger lige syd for landevejen ved den inddæmmede vig. Hans enke, Dorteia Katrine f. Jensen, blev siddende i uskiftet bo indtil sin død 18. november 1968, da ejendommen gik i arv til sønnen **Tormod Edvardsen**, der i mange år havde forpagtet den.

Efter Tormods død i 1990 drev hans enke Erna Edvardsen gården videre med sønnen **Aksel Edvardsen** som forpagter, indtil han overtog gården i 1997. Gården er nu på ca. 30 tdr. land, men derudover driver Aksel de tilbageværende landbrugsarealer fra Krabbegård, Toftegård, Kildegård og Bakkegården, i alt ca. 80 tdr. land.